

УДК 373.2.015.31:316.42(045)

DOI: <https://doi.org/10.33216/2220-6310-2020-98-5-149-163>

СУЧАСНІ СУСПІЛЬНІ ВИКЛИКИ ДО ПРОЦЕСУ ВИХОВАННЯ ДИТИНИ

О. В. Молчанюк

ORCID 0000-0002-4695-9917

В. В. Яценко

ORCID 0000-0002-7785-6857

У статті аналізуються сучасні суспільні виклики процесу виховання дитини. Відзначено, що метою виховання з позиції культурологічного підходу є становлення і розвиток людини культури, громадянина, моральної і духовної особистості. Розглянуто сутність поняття «синергізм» як священне ставлення дитини до всього, що її оточує в процесі виховання. Відзначено, що синергетична система як окультурена природа має значну складність, яка проявляється в різноманітті зв'язків, їх багатofункціональності і лабільності. Охарактеризовано виховне середовище як компонент освітнього середовища, як складне багатоаспектне утворення, що складається з педагогічно-виховних чинників і умов, при яких відбувається особистісний та професійний розвиток дитини, активізуються виховні процеси. Обґрунтовано, що виховання – це процес, орієнтований, перш за все, на розвиток духовно-ціннісної сфери самосвідомості.

Зроблено висновок, що сприйняття дитиною виховного впливу соціуму з його функціональними, етичними і естетичними характеристиками дають можливості міжособистісного спілкування як суб'єктивно значущого простору і переживання свого перебування в ньому з почуттям комфортності, приналежності до «свого» духовно-професійного співтовариства, яке виникає головною ознакою ефективного впливу культурно-виховного середовища на особистість. Доведено, що виховний процес сучасної дитини слід розглядати з позиції залучення до духовних і матеріальних цінностей суспільства, традицій і культури, власної активності особистості.

Ключові слова: *виховання, освітньо-виховне середовище, синергізм, розвивальне середовище, виховний вплив.*

Постановка проблеми в загальному вигляді та її зв'язок з важливими науковими і практичними завданнями. Реалії сьогодення дозволяють нам констатувати, що сучасну систему виховання охопила криза. На думку В. Андрущенка, Г. Пономарьової, Г. Шевченко та інших, це *соціально-політична, економічна, світоглядна, ідеологічна, технологічна, культурна кризи*, внаслідок чого спостерігаємо відчуження світових і вітчизняних цінностей, духовне й культурне збідніння особистості.

Аналіз сучасного життя показує, що людина поступово втрачає свою унікальну, неповторну позицію. Допомогає це усвідомити розум людини, основою якого є виховання.

Зміна парадигми виховного процесу викликана значним підвищенням ролі людського фактору в різноманітних процесах суспільного розвитку.

Посилаючись на реалії сьогодення, не можна не зробити акцент на позитивних аспектах, а саме, варто зазначити, що в сучасній системі виховної роботи простежується прагнення до реалізації гуманістично-спрямованого виховання, за якого формується система життєвих цінностей особистості: здоров'я, пізнання, впевненості у собі, ціннісного ставлення до людей, світу – що позитивно діє на інтенсивність і стійкість мотивації до навчально-пізнавальної діяльності, а завдяки засвоєнню основних цінностей створюється основа для формування мотивів дитини.

Г. Шевченко зазначає, що виховання на сучасному етапі це процес людинотворення, зорієнтований, перш за все, на розвиток духовно-ціннісної сфери самосвідомості.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковане вирішення даної проблеми і на які спирається автор. У наукових працях учених (Г. Бельська, О. Брежнева, А. Богущ, Н. Гавриш, Л. Зайцева, Н. Лисенко, О. Листопад, І. Луценко, В. Маршицька, М. Машовець, З. Плохій, Т. Поніманська, О. Рейпольська, Т. Степанов, А. Чаговець, Л. Шелестова, К. Щербакова) акцентовано на важливості періоду дитинства для подальшої життєдіяльності особистості, коли відбувається розвиток основних механізмів та утворень, завдяки яким дитина набуває індивідуальних особливостей психіки і поведінки, що дозволяє їй не тільки розвивати пізнавальну, емоційно-ціннісну, мотиваційно-вольову сфери, а й бути унікальною фізично і духовно розвиненою індивідуальністю.

Варто зазначити, що виховувати високоморальну, духовну особистість із сформованими потребами, установками, цінностями слід зі здійсненням культурологічного підходу.

Цей процес спирається на народні традиції, передбачає застосування різноманітних засобів, методів, форм навчально-виховного процесу та

відів діяльності. Особливе місце у зазначеному процесі належить освіті. Саме освіта має вагомий потенціал реалізації духовних цінностей, формування етичної, духовної, екологічної культури і ціннісного ставлення до різних сфер особистості.

Отже, мета виховання з позиції культурологічного підходу – це становлення і розвиток Людини культури, громадянина, моральної та духовної особистості.

На думку сучасних учених Ю. Пелеха, Г. Пономарьової, І. Сопівник, Г. Шевченко та інших, зазначені нами аспекти мають спиратися на загальнолюдські цінності, що також складались упродовж тисячоліть. Це – ідеали добра, правди, краси, справедливості, совісті, людської гідності, гуманізму, свободи, поваги до старших, піднесення культури Матері й Батька та інші, які можливо виховати в дитині.

Така платформа виховання певною мірою проартикульована у Державній національній програмі «Освіта» («Україна XXI століття») (2018).

У цьому ж документі окреслені змістові компоненти програми виховання молодого покоління: формування національної свідомості, любові до рідної Землі, народу, бажання працювати задля розквіту держави, готовності її захищати; забезпечення духовної єдності поколінь, виховання поваги до батьків; формування високої мовної культури; оволодіння українською мовою; прищеплення шанобливого ставлення до культури, звичаїв, традицій усіх народів, що населяють Україну; виховання духовної культури особистості; створення умов для вільного вибору нею світоглядної позиції; утвердження принципів загальнолюдської моралі: правди, справедливості, патріотизму, доброти, працелюбності, інших добродійностей; формування творчої, працелюбної особистості, виховання цивілізованого господаря; забезпечення повноцінного фізичного розвитку дітей і молоді, охорони та зміцнення їхнього здоров'я; виховання поваги до Конституції, законодавства України, державної символіки; формування глибокого усвідомлення взаємозв'язку між ідеями свободи, правами людини та її громадянською відповідальністю; забезпечення високої художньо-естетичної освіченості й вихованості особистості; формування екологічної культури людини, гармонії її відносин із природою; розвиток індивідуальних здібностей і талантів особистості, забезпечення умов самореалізації; формування в дітей і молоді вміння міжособистісного спілкування та підготовка їх до життя за умов ринкових відносин.

Із погляду Ю. Бойчука, О. Коваленко, М. Лазарева, Ю. Нагірного, Г. Пономарьової, І. Прокопенко, О. Романовського, Г. Філіпчука, Г. Шевченко та інших важливим засобом забезпечення такого цілісного,

культуротворчого розвитку дітей та молоді може й має стати середовище, яке забезпечує не тільки оптимальне засвоєння особистістю фундаментальних знань, а й допомагає у становленні їхніх морально-естетичної, духовної сфер і сприяє високому рівню розвитку культури.

Як зазначає А. Чаговець, роль середовища у формуванні особистості досліджували Ю. Мануйлов, М. Федорова, Т. Менг, А. Деркач, І. Соловійов, А. Маркова, З. Курлянд, Л. Панченко, М. Марусинець, О. Малахова (Чаговець, 2015). На думку дослідниці, одним із головних чинників гармонійного виховання виступає культурно-освітній простір закладу дошкільної освіти, який виконує унікальну роль у цілісному розвитку дитини (психічному, фізичному, інтелектуальному, естетичному, моральному), інтегруючи різні види діяльності та об'єднуючи всіх суб'єктів виховного процесу, в ньому поступово дитина готується до залучення в складні системи соціальних відносин.

Виділення раніше не вирішених частин загальної проблеми, котрим присвячується означена стаття. Проведений аналіз праць Г. Беленької, А. Богуш, Н. Гавриш, Л. Зайцевої, О. Листопад, І. Луценко, В. Маршицької, М. Машовець, Т. Поніманської, О. Рейпольської, А. Чаговець, Л. Шелестової, Г. Шевченко та інших засвідчив, що гармонійне виховання та цілісний розвиток дитини відбувається в культурно-освітньому просторі, що сприяє відродженню ціннісного ставлення до виховання, актуалізації його людинотворчої, культуротворчої та духотворчої функцій.

Сьогодення потребує обґрунтування сучасних суспільних викликів до процесу виховання дитини та наукових підходів, що дають змогу розглядати закономірності виховання особистості на основі гуманістичних ідей педагогічної антропології та аксіології; свідомості та активності особистості у формуванні власної системи цінностей; базових положень психології та педагогіки про цілісність процесу виховання дитини.

Формулювання цілей статті. *Мета статті* полягає у теоретичному обґрунтуванні сучасних суспільних викликів до процесу виховання дитини.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих результатів. Відповідно, потреба в гармонізації особистісних і соціальних інтересів, у забезпеченні комплексу умов для ефективного виховання цілісної, людинотворчої, духовно багатой особистості, привертала і привертає увагу багатьох дослідників.

Слід зазначити, що світогляд дитини, її духовний світ, загальна культура формується у відповідному середовищі на основі синергізма – погодженої взаємодії з природою й суспільством. М. Роганова, на основі

аналізу наукових праць І. Демакової, обґрунтувала зв'язок синергетики і виховання. Авторка стверджує, що синергетичне розуміння світу важливе для виховання людини: адже синергетичному способу мислення властиві відвертість, діалогічність, комунікативність. Тому синергетику сьогодні все частіше називають філософією контакту або філософією комунікативності. Синергетика орієнтує особистість як суб'єкта виховного процесу на вивчення складних внутрішніх законів життя людини (Роганова, 2011, с. 25).

Ми синергізм розглядаємо як священне ставлення дитини до всього що її оточує у процесі виховання. Синергетична система як окультурена природа має значну складність, що проявляється в різноманітті зв'язків, їх багатофункціональності й лабільності.

Ураховуючи вищезазначене, на наш погляд, варто звернутися до розгляду поняття «середовище». На підставі аналізу психолого-педагогічної літератури нами визначено різні позиції щодо тлумачення феномена «середовище», зокрема В. Ясвін і К. Ясперс розглядали «середовище» в соціально-педагогічному аспекті; О. Анохіним розкрито зміст поняття «середовище»; педагогічне середовище як сферу творчого педагогічного спілкування та педагогічного впливу на особистість обґрунтовано Г. Пономарьовою; С. Бондаревська висвітлює зміст поняття «освітньо-виховне середовище» як носія найважливіших комплексних чинників, якими визначається суть процесу формування особистості, В. Гуровим, В. Гриньовою, С. Золотухіною, С. Коном, та ін. розглянуто творче освітнє середовище як компонент виховної системи, у якому забезпечується успішність розвитку і саморозвитку особистості в різноманітній діяльності, створення сприятливої атмосфери розкрито в наукових працях О. Дубасенюк, В. Ільченко та ін.

Проаналізувавши праці вищезазначених авторів, визначаємо компоненти й основні функціональні ознаки виховного середовища – його гуманітарний і розвивальний характер.

Виховне середовище як компонент освітнього середовища – це складне багатоаспектне утворення, що складається з педагогічно-виховних чинників і умов, за яких відбувається особистісний та професійний розвиток дитини, активізуються виховні процеси.

Очевидно, що взаємодія середовища й освіти взаємозумовлені й виявляються в різних аспектах: особистісного вдосконалення (самовизначення, саморозвитку, самореалізації) завдяки розвитку структур культурної діяльності, збагачення особистісного культурного творчого досвіду, динаміки культури; підвищення рівня культури (тобто якості ціннісного змісту) окремих освітніх процесів, систем тощо.

Основні функції культуровідповідного виховання полягають у створенні різних культурних середовищ, де відбувається розвиток дитини й набуття нею досвіду культуровідповідної поведінки, де надається систематична допомога в культурній самоідентифікації й самореалізації власних творчих задатків і здібностей.

Аналізуючи вищезазначені позиції С. Бондаревська вважає такий тип середовища культурно-виховним. Із погляду авторки, «Культурно-виховне середовище – це середовище, епіцентром якого є людина як суверенний, вільний суб'єкт, спроможний добровільно обирати взірці культурного життя й життєтворчості. Цим припускається досить широкий набір видів і форм життєдіяльності, де людина мала б можливість цілком себе реалізувати» (Бондаревська, 1995).

Культурно-виховне середовище має сприяти розвитку й саморозвитку дитини будь якого віку, створенню умов для її постійного загальнокультурного та професійного вдосконалення.

Дослідження феноменології загальнокультурного вдосконалення дитини дозволило нам визначати культуру як особливий спосіб подолання протиріч, що виникають на сучасному етапі розвитку суспільства у процесі взаємодії особистості з природою. Бінарність культури структурує природу, але водночас має на природу дестабілізуючий вплив. Природа, на нашу думку, повинна бути гармонізована саме як взаємопогоджуване ціле, як ноосфера, що виключає невідповідності й бінарність. Бінарність вбачаємо у відносинах людини до природи і духовній атмосфері всього культурного середовища особистості. Культуру дитини можна розкрити за її ставленням до іншого, конкретно до природи. Аналіз зазначеного погляду дозволяє акцентувати на тому, що сучасна дитина, яка самореалізовується за рахунок природи, не може бути моральною та культуротворчою людиною.

Г. Філіпчук у своїх працях, аналізуючи педагогічну спадщину А. Макаренка та вплив позицій ученого на розвиток сучасних виховних систем, акцентує нашу увагу на тезі, що виховати людину означає виховати в ній перспективні шляхи, по яких розмішуватиметься її завтрашня радість (істинний стимул у житті людини).

Відомо, що виховання дитини відбувається під впливом ряду факторів та умов.

Основними напрямками виховання сучасної дитини, на переконання багатьох дослідників, є: формування прогресивного світогляду; громадянське й патріотичне виховання; правове, моральне виховання, художньо-естетичне, трудове, фізичне виховання, екологічне виховання; удосконалення особистісних ціннісних якостей, набуття досвіду;

виховання обов'язку і відповідальності за визначення майбутньої соціальної ролі; урізноманітнення особистісних критеріїв в будь-якій діяльності.

Г. Шевченко (2017) зазначає, що виховання це процес людинотворення, зорієнтований, перш за все, на розвиток духовно-ціннісної сфери самосвідомості.

І. Бех (1998) виховання розглядає як процес формування особистісних цінностей, що характеризують духовно розвинену, виховану людину.

Н. Таланчук (1993) розглядає виховання як процес творчого рішення життєвих проблем на основі їхнього розуміння (дітьми і педагогами), усвідомленого вибору і прийняття рішень, самоорганізації і відповідальності.

І. Лернером (1982) розглянуто виховання як процес формування емоційного, ціннісного ставлення до різних сфер діяльності як до потреби, до особисто значущого (с. 49).

І. Підласий (1998) акцентує свою увагу на потребі у вихованні особистості з метою формування соціальних і різноманітних духовних відносин (с. 82).

Аналіз праць відомих учених дозволяє нам процес виховання розглядати як суспільне явище, регулятор відносин, соціалізацію, діяльність, цінність тощо.

В аспекті наукового пошуку виховання сприятиме досягненню мети виживання та розвитку людства. Нині цей факт є очевидним, оскільки людство «тікає» від природи в штучно створене середовище існування. На наш погляд, виховання може бути обране як більш фундаментальний шлях впливу на особистість.

Отже, процес виховання на сучасному етапі розвитку суспільства – це процес реалізації людинотворчих, культуротворчих і духотворчих функцій.

На наш погляд, послуговуватись середовищем для виховних впливів – означає перетворювати його на регулятора відносин. Для цього необхідно враховувати як негативні й позитивні впливи середовища, так і його можливості, що є основою проектування й розвитку будь-якого суб'єкта. За такого врахування, важливе вивчення того, як і в чому середовище сприяє розвитку суб'єкта. Із іншої сторони, за врахування впливів середовища можливо пояснити поведінку в освітній системі; передбачити її подальший розвиток; передбачити зміни, що відбудуться в ній у результаті взаємодії з середовищем; спроектувати систему заходів попереджувального, випереджувального чи перетворювального характеру

для майбутнього соціального буття; формування готовності до життєдіяльності.

Сприйняття дитиною виховного впливу соціуму з його функціональними, етичними та естетичними характеристиками, що надають можливості міжособистісного спілкування як суб'єктивно значущого простору й переживання свого перебування в ньому з відчуттям комфортності, приналежності до «свого» духовно-професійного співтовариства є головною ознакою ефективного впливу культурно-виховного середовища на особистість.

Узагальнивши низку досліджень, ми визначили такі показники культурно-виховного середовища: реальність, об'єктивність, наявність різноманітних чинників, що впливають на дитину; наявність стійкої сукупності особистісних елементів, соціальних суб'єктів, що безпосередньо впливають на процес її соціалізації й індивідуалізації; активність, відкритість середовища, комплексний характер; керованість, динамізм, єдність тенденції до стабільного функціонування й інноваційного розвитку.

Зазначаємо, що виховання цінностей у людини відбувається під впливом умов культурно-виховного середовища, зокрема педагогічними умовами впливу культурного середовища на виховання етичних цінностей її суб'єктів є відповідність культурного середовища освітньої установи принципам і цінностям полікультурної освіти, відзеркалення нею культурного плюралізму сучасного світу, а також її цілеспрямоване формування й підтримка. Культурне середовище, що цілеспрямовано формується й підтримується певними способами й засобами, сприяє формуванню в дитини таких етичних цінностей, як толерантність, патріотизм і громадянська відповідальність, культурна сензитивність, здатність і готовність до міжкультурної взаємодії, усвідомлення себе частиною національної та світової культур. Водночас культурне середовище ефективно сприяє формуванню в її суб'єктів необхідного рівня міжкультурної компетенції й усуненню в них стереотипів стосовно до інших культур.

Роботою щодо створення культурно-виховного середовища як системи умов духовного розвитку й саморозвитку дитини передбачається два стратегічні напрями: розвиток структур середовища, де дитина може реалізувати свій творчий потенціал, свою індивідуальність, а також здійснюється виховання активної позиції особистості.

Варто зазначити, що власний творчий саморозвиток сучасної дитини можливий у «розвивальному середовищі».

Отже, виникає потреба розглянути поняття «розвивальне середовище». Розвивальне середовище в сучасній науковій літературі визначається, із однієї сторони, як комплекс умов, сприятливих для соціалізації, як носій особливої системної якості (Петровський, 1987, с. 118), як освітній простір, у якому забезпечується максимальне розкриття особистості, створюються оптимальні умови для її розвитку. Із іншої сторони, – як система, за якою реалізується виховний процес як цілісне, безперервне, комплексне, інтегративне знання з окремих галузей науки в єдине, цілісне, системне знання про світ і формуються навички практичної реалізації здобутих знань.

Ключове слово в розумінні поняття «розвивальне середовище» в контексті педагогічних досліджень – «розвиток», що означає зміни будь-якої системи, які супроводжуються закріпленням і накопиченням попередніх її станів, у зв'язку з чим виникає певна заданість, зумовленість напрямку наступних змін стосовно попередніх.

Ідея розвивального середовища в аспекті проблеми виховання в дитини цінностей – це випереджувальний розвиток мислення, що забезпечує готовність особистості самостійно реалізовувати свій потенціал. Так, сучасні діти в соціумі не тільки здобувають знання, виробляють навички й уміння, але навчаються насамперед способів їх самостійного засвоєння, у них виробляється творче ставлення до діяльності, розвивальне мислення, уява, увага, пам'ять, воля, виховуються цінності.

Основними інтегральними критеріями збагаченого розвивального середовища визначаємо насиченість середовища сенсорними стимулами; різними видами діяльності; можливостями для пізнавальної та виховної, естетичної, творчої діяльності дитини; ступінь свободи вибору дитиною різних видів діяльності; оптимальну організацію діяльності; насиченість виховного середовища міжособистісною взаємодією учасників.

Тож, розвивальне середовище для дитини є центром виховання цінностей.

У розвивальному середовищі формуються екологічні установки стосовно об'єктів природи та світу природи в цілому.

Ціннісне ставлення дитини до природи розглядається нами як передумова становлення екологічної культури. Тож, орієнтуючи дитину на ціннісне ставлення до світу природи, ми прискорюємо процес виховання екологічної культури. Розглядаємо зазначений процес як сучасну соціальну проблему.

Формування високого рівня екологічної відповідальності та культури громадян України передбачає й відповідну екологічну політику держави.

Процес виховання відповідального ставлення дитини до природи в усіх видах діяльності та спілкування з природою складають суть екологічної освіти й виховання, якими конкретизується й поглиблюється основна мета – виховання екологічної культури.

Вивченням проблем екологічного виховання займалися видатні педагоги: О. Духнович, К. Ушинський, В. Сухомлинський. Проблему екологічного виховання майбутніх фахівців порушено в працях О. Мамалюя, О. Романовського, Л. Тovaжнянського та інших. Зокрема, на підставі аналізу наукових розвідок зазначених учених, екологічне виховання розглядаємо як психолого-педагогічний процес впливу на людину з метою формування в неї знань наукових основ природокористування, необхідних переконань і практичних навичок, певної орієнтації й активної соціальної позиції в галузі охорони довкілля, раціонального природокористування й відтворення природних ресурсів.

Специфіка екологічного виховання полягає у виробленні світоглядного ставлення дитини до комплексної цілісної системи «суспільство-природа», звідки випливає й комплексний характер власне екологічного виховання, а також такий його принцип, як принцип матеріальної єдності світу, до якого долучаються принципи комплексності, безперервності, патріотизму, поєднання особистісних і загальних інтересів.

Варто зазначити, що у процесі виховання дитини формується науково-гуманістичний світогляд, складниками якого є світоглядні ідеї:

- цілісність – єдність і системна будова природи;
- різноманіття цінностей;
- єдність людини та природи;
- гуманність та духовність особистості;
- розуміння екологічних взаємозв'язків, завдяки чому забезпечується цілісність живих систем і стійкість життя;
- розуміння значення цілісності природи на кожному з її рівнів;
- комплексності, міждисциплінарності характеру сучасних проблем;
- розуміння концепції сталого розвитку людини як умови коеволюції суспільства та природи тощо.

Очевидно, що екологічна культура – це багатоаспектний феномен, що є метою й результатом екологічної освіти. Нею визнаються особливості свідомості, поведінки й діяльності.

Отже, можна стверджувати, що поступово відбувається виховання екологічної свідомості суспільства, розкривається суть взаємодії людини із природою та її об'єктами. За взаємодії людини з природою здійснюється

взаємний вплив взаємодіючих сторін. Вплив дитини на природу, або її об'єкти відбивається у свідомості людини.

Зокрема, у філософській науковій парадигмі свідомість – це найвищий рівень відображення людиною дійсності, що характеризується насамперед виокремленням і піднесенням людини до своєї рідної надреальності, як носія особливих, не подібних на всі інші, способів взаємодії з навколишнім світом, буттям тощо (Саунова, 2007, с. 20).

Ціннісною свідомістю вибудовується власний світ, світ емоційних переживань, ціннісних образів. Ціннісний світ дитини утворюють ціннісні образи.

Зазначаємо, що антропоцентрична свідомість – це система поглядів на світ, де панує об'єктне сприйняття природи, людей як вищої цінності, а їх взаємодії з природою властива прагматичність.

Отже, сьогодення вимагає обґрунтування нових підходів до взаємодії дитини з природою.

Варто зазначити, що за сучасних умов ставлення особистості до природи, стійкі установки щодо навколишнього світу є найважливішими елементами екологічної культури й екологічної свідомості людини, що закріплені життєвим досвідом індивідуума, є сукупністю його переживань і почуттів і відбиваються в різних видах діяльності й перетворюються на світогляд, переконання, цінності, усвідомлення буття.

Особистісною відповідальністю, ставленням, активною екологічною діяльністю визначається обсяг інтересів, сила емоцій, почуттів, бажань, що відбиваються в поведінці, діях, переживаннях суб'єктів і є рушійною силою особистості.

Сучасні тенденції виховання дитини спонукають до аналізу вищезазначеного, що передбачає часткову зміну розуміння сутності та змісту основних теоретичних і методологічних підходів до виховання особистості.

Висновки і перспективи подальших досліджень. Посилаючись на вищезазначене, свідчимо, що виховний процес сучасної дитини розглядається з позиції залучення останньої до духовних і матеріальних цінностей суспільства, традицій і культури за власної активності особистості. Досліджуючи виховний процес дитини на сучасному етапі розвитку суспільства у цілому слід реалізовувати такі напрями виховного процесу:

- виховання духовних ідеалів на основі залучення до основ вітчизняної культури, традицій;
- залучення дитини у творчу діяльність духовного саморозвитку;

- участь батьків, вихователів, учителів у виховній діяльності, яка спрямована на виховання людинотворчої та духотворчої особистості;
- створення виховного середовища, що безпосередньо впливає на виховання особистості громадянина і патріота тощо.

Концептуальні положення аксіологічно-орієнтованої системи виховання полягають у тому, що сучасна дитина водночас є носієм загальнолюдських цінностей і цінностей української культури, що сприяє розвитку національної самосвідомості та вхідного в світовий контекст рівня загальної культури особистості.

Література

1. Бех І. Д. Особистісно-зорієнтоване виховання: наук.-метод. посіб. / Ін-т змісту і методів навчання. Київ, 1998. 204 с.
2. Бондаревская Е. В. Ценностные основания личностно ориентированного воспитания гуманистического типа. *Образование в поисках человеческого смысла*. Ростов-на-Дону, 1995. С. 11–26.
3. Лернер И. Я. Развитие мышления учащихся в процессе обучения истории: пособие для учителей. Москва : Просвещение, 1982. 191 с.
4. Національна стратегія розвитку освіти в Україні на період до 2021 року. URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/344/2013> (дата звернення: 09.12.2018).
5. Підласий І. П. Діагностика та експертиза педагогічних проєктів: навч. посібник. Київ : Україна, 1998. 343 с.
6. Психология развивающейся личности / под ред. А. В. Петровского. Москва : Педагогика 1987. 384 с.
7. Роганова М. В. Теорія і практика виховання духовної культури студентів вищих навчальних закладів засобами культурологічних дисциплін: дис. ... д-ра пед. наук : 13.00.07. Луганськ, 2011. 469 с.
8. Саунова Ю. О. Формування екологічної свідомості студентів природничих факультетів у процесі навчально-виробничої практики: дис. ... канд. пед. наук: 13.00.04 / Кіровоградський державний педагогічний університет імені Володимира Винниченка. Кіровоград, 2007. 309 с.
9. Таланчук Н. М. Системно-синергетическая концепция педагогики и учебно-воспитательного процесса : пособие для рук. органов нар. образования, учеб. заведений и педагогов-новаторов. Казань : ИССО РАО, 1993. 91 с.
10. Чаговец А. І. Виховуємо цілісну особистість дошкільнят : перші кроки : навч. метод. посіб. для вихователів ЗДО та батьків / КЗ «Харків. гуманітар.-пед. акад.» Харків. обл. ради. Харків, 2015. 230 с.
11. Шевченко Г. П. Духовна безпека: духовна культура і духовні цінності сучасної людини. *Духовність особистості : методологія, теорія і практика*: зб. наук. праць / гол. ред.: Г. П. Шевченко. Луганськ : Вид-во Східноукр. нац. ун-ту ім. В. Даля, 2017. Вип. 3 (78). С.361-373.
12. Энциклопедия профессионального образования: в 3-х т. / под ред. С. Я. Батышева. Москва : АПО, 1999. Т. 3. 488 с.

References

1. Bekh, I. D. (1998). *Osobystisno-zoriientovane vykhovannia: nauk.-metod. posib. [Personality-oriented education: scientific and methodical manual]*, 204. Institute of content and teaching methods. Kyiv (ukr).
2. Bondarevskaya, E. V. (1995). *Tsennostnye osnovaniya lichnostno orientirovannogo vospitaniya gumanisticheskogo tipa. Obrazovanie v poiskakh chelovecheskogo smysla [Value foundations of personality-oriented education of the humanistic type. Education in search of human meaning]*, 11-26. Rostov-on-Don (rus).
3. Lerner, I. Ya. (1982). *Razvitie myshleniya uchashchikhsya v protsesse obucheniya istorii: posobie dlya uchiteley [Development of students' thinking in the process of teaching history: a guide for teachers]*, 191. Moscow: Prosveshchenie (rus).
4. *Natsionalna stratehiia rozvytku osvity v Ukraini na period do 2021 roku [National strategy for the development of education in Ukraine for the period until 2021]*. Retrieved from <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/344/2013> (date of appeal: 09.12.2018) (ukr).
5. Pidlasyi, I. P. (1998). *Diahnastyka ta ekspertyza pedahohichnykh proektiv: navch. posibnyk [Diagnostics and examination of pedagogical projects: tutorial]*, 343. Kyiv: Ukraina (ukr).
6. Petrovskiy, A. V. (Ed.). (1987). *Psikhologiya razvivayushcheyasya lichnosti [Psychology of the developing personality]*, 384. Moscow: Pedagogika (rus).
7. Rohanova, M. V. (2011). *Teoriia i praktyka vykhovannia dukhovnoi kultury studentiv vyshchyykh navchalnykh zakladiv zasobamy kulturolohichnykh dystsyplyn [theory and practice of education of spiritual culture of students of higher educational institutions by means of culturological disciplines]*. (Doctor's Thesis in Pedagogy), 469. Luhansk (ukr).
8. Saunova, Yu. O. (2007). *Formuvannia ekolohichnoi svidomosti studentiv pryrodnychyykh fakultetiv u protsesi navchalno-vyrobnychoi praktyky [Formation of ecological consciousness of students of natural faculties in the course of educational and industrial practice]*. (Candidate's Thesis in Pedagogy), 309. Kirovohrad Vladimir Vynnychenko State Pedagogical University. Kirovohrad (ukr).
9. Talanchuk, N. M. (1993). *Sistemno-sinergeticheskaya kontseptsiya pedagogiki i uchebno-vospitatel'nogo protsesa: posobie dlya ruk. organov nar. obrazovaniya, ucheb. zavedeniy i pedagogov-novatorov [System-synergetic concept of pedagogy and the educational process: a guide for the governing bodies of national education, educational institutions and educators-innovators]*, 91. Kazan: ISSO RAO (rus).
10. Chahovets, A. I. (2015). *Vykhovuiemo tsilisu osobystist doshkilniat: pershi kroky: navch. metod. posib. dlia vykhovateliv ZDO ta batkiv [We educate the whole personality of preschoolers: the first steps: a textbook for educators and parents]*, 230. KZ "Kharkiv Humanitarian and Pedagogical Academy" of the Kharkiv Regional Council. Kharkiv (ukr).
11. Shevchenko, G. P. (Ed.) (2017). *Dukhovna bezpeka: dukhovna kultura i dukhovni tsinnosti suchasnoi liudyny. Dukhovnist osobystosti: metodolohiia, teoriia i praktyka: zb. nauk. prats, 3 (78). 361-373. Luhansk: Publishing House of Volodymyr Dahl East Ukrainian National University (ukr).*

12. S. Ya. Batyshev (Ed.). (1999). *Entsiklopediya professionalnogo obrazovaniya*: v 3-kh t. [Encyclopedia of vocational education: in 3 volumes], Vol. 3, 488. Moscow: APO (rus).

СОВРЕМЕННЫЕ ОБЩЕСТВЕННЫЕ ВЫЗОВЫ К ПРОЦЕССУ ВОСПИТАНИЯ РЕБЕНКА

О. В. Молчанюк, В. В. Яценко

В статье анализируются современные общественные вызовы к процессу воспитания ребенка. Отмечено, что целью воспитания с позиции культурологического подхода является становление и развитие человека культуры, гражданина, нравственной и духовной личности. Рассмотрена сущность понятия «синергизм» как священное отношение ребенка ко всему, что его окружает в процессе воспитания. Отмечено, что синергетическая система как окультуренная природа имеет значительную сложность, которая проявляется в многообразии связей, их многофункциональности и лабильности. Охарактеризована воспитательная среда как компонент образовательной среды, как сложное многоаспектное образование, состоящее из педагогически-воспитательных факторов и условий, при которых происходит личностное и профессиональное развитие ребенка, активизируются воспитательные процессы. Обосновано, что воспитание – это процесс, ориентированный, прежде всего, на развитие духовно-ценностной сферы самосознания.

Сделан вывод, что восприятие ребенком воспитательного воздействия социума с его функциональными, этическими и эстетическими характеристиками дают возможности межличностного общения как субъективно значимого пространства и переживания своего пребывания в нем, с чувством комфортности, принадлежности к «своему» духовно-профессиональному сообществу, которое возникает главным признаком при эффективном влиянии культурно-воспитательной среды на личность. Доказано, что воспитательный процесс современного ребенка следует рассматривать с позиции привлечения к духовным и материальным ценностям общества, традиций и культуры, собственной активности личности.

***Ключевые слова:** воспитание, образовательно-воспитательная среда, синергизм, развивающая среда, воспитательное воздействие.*

CONTEMPORARY SOCIAL CHALLENGES TO THE PROCESS OF THE UPBRINGING OF A CHILD

O. V. Molchaniuk, V. V. Yatsenko

The article analyzes contemporary social challenges to the process of the upbringing of a child. It is noted that the goal of upbringing from the standpoint of a cultural approach is the formation and development of a Man of Culture, a citizen, a moral and spiritual personality. The essence of the concept of "synergy" is considered,

as a sacred attitude of a child to everything that surrounds him in the process of upbringing. It is noted that the synergetic system, as a cultivated nature, has significant complexity, which manifests itself in the variety of connections, their multifunctionality and lability. The nurturing environment is characterized as a component of the educational environment, as a complex multidimensional education, consisting of pedagogical and educational factors and conditions under which the child's personal and professional development takes place, educational processes are activated. It has been substantiated that upbringing is a process focused, first of all, on the development of the spiritual and value sphere of self-awareness.

It is concluded that the child's perception of the educational impact of society with its functional, ethical and aesthetic characteristics gives the possibility of interpersonal communication as a subjectively significant space and experiencing their stay in it with a sense of comfort, belonging to "their" spiritual and professional community, which arises as the main sign of effective influence of the cultural and educational environment on the personality. It has been proved that the educational process of a modern child should be viewed from the standpoint of attracting to the spiritual and material values of society, traditions and culture according to the personality's own activity.

Key words: *Upbringing, educational environment, synergy, developing environment, educational impact.*

Молчанок Ольга Василівна – доктор педагогічних наук, доцент, завідувач кафедри природничих дисциплін Комунального закладу «Харківська гуманітарно-педагогічна академія» Харківської обласної ради (м. Харків, Україна). E-mail: ov888@ukr.net

Молчанок Ольга Васильевна – доктор педагогических наук, доцент, заведующая кафедрой естественных наук Коммунального учреждения «Харьковская гуманитарно-педагогическая академия» Харьковского областного совета (г. Харьков, Украина). E-mail: ov888@ukr.net

Molchaniuk Olha Vasylivna – Doctor of Pedagogical Sciences, Associate Professor, Head of the Chair of Natural Sciences, Municipal Establishment "Kharkiv Humanitarian-Pedagogical Academy" of Kharkiv Regional Council (Kharkiv, Ukraine). E-mail: ov888@ukr.net

Яценко Вікторія Володимирівна – кандидат педагогічних наук, старший викладач кафедри теорії та методики дошкільної освіти Комунального закладу «Харківська гуманітарно-педагогічна академія» Харківської обласної ради (м. Харків, Україна). E-mail: l.w.v1806@gmail.com

Яценко Виктория Владимировна – кандидат педагогических наук, старший преподаватель кафедры теории и методики дошкольного образования Коммунального учреждения «Харьковская гуманитарно-педагогическая академия» Харьковского областного совета (г. Харьков, Украина). E-mail: l.w.v1806@gmail.com

Yatsenko Viktoriia Volodymyrivna – Candidate of Pedagogical Sciences, Senior Lecturer of the Department of Theory and Methodology of Preschool Education, Municipal Establishment "Kharkiv Humanitarian-Pedagogical Academy" of Kharkiv Regional Council (Kharkiv, Ukraine). E-mail: l.w.v1806@gmail.com